

Een ander land

Karel Schoeman

Een ander land

Vertaald door Riet de Jong-Goossens

Manuzio

Een ander land

Copyright © 2006 K. Schoeman

(Originally published by Human & Rousseau, an imprint of NB Publishers,
Cape Town, South Africa in 2006)

Vertaling: Riet de Jong-Goossens

Woord vooraf

Copyright © 2002 J.M Coetzee

Arranged by Peter Lampack Agency, Inc.

Vertaling: Lourens van Veluw

Nederlandse uitgave:

© 2017 uitgeverij Aldo Manuzio – Kampen

Manuzio is het literaire label label van Aldo Manuzio

www.aldomanuzio.nl

Omslagontwerp: Dajella Overweg

Opmaak binnenwerk: Stampwerk

ISBN 9789492600004

NUR 302

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Woord vooraf

door

J.M. Coetzee

Een ander land is het verhaal van de laatste maanden van het leven van een welgestelde Nederlandse burger met de naam Versluis, die naar Bloemfontein reist op zoek naar genezing voor zijn tuberculose en ontdekt dat er geen genezing mogelijk is. Terwijl hij erachter komt dat het niet mogelijk is te leven, komt hij er, verrassend, achter dat het mogelijk is te sterven. Holland verdwijnt langzamerhand in het verleden van de herinnering. Afrika, aanvankelijk een vreemd land, wordt zozeer een ‘thuis’, dat hij zich alleen daar kan voorstellen te zullen leven en sterven.

Schoemans roman gaat dus over een ontdekking, een dubbele ontdekking: de ontdekking van de greep die het landschap van het Afrikaanse binnenland (om het nu maar even alleen een landschap te noemen), heeft op de mensen die ophielden Europeanen te zijn en Afrikanen werden; en de ontdekking van een meer waarachtig, meer spiritueel (in de breedste zin van dat woord) ‘zelf’ onder de geciviliseerde buitenkant. De ontdekking van het zelf en de ontdekking van het landschap zijn in het geval van Versluis met elkaar verbonden, en ze vinden plaats onder de druk van de naderende dood. Het zijn persoonlijke en individuele ontdekkingen. Toch zijn ze bedoeld om weerklank te vinden. *Een ander land* gaat over leven en sterven in Zuid-Afrika.

Ik zal zo dadelijk terugkomen op het sterven in Zuid-Afrika. Laat me eerst iets zeggen over de roman van Schoeman.

Het is een roman waarin vrijwel niets gebeurt. De textuur van het sociale leven van een uitlander in het Bloemfontein van de jaren 1870 wordt gedetailleerd weergegeven: de dagelijkse routines van hotels en pensions, sociale bijeenkomsten, de spanningen en

rivaliteiten binnen de kleine Nederlandse, Duitse en Engelse gemeenschappen, de muziekavonden, de leeskringen. Dit wordt van begin tot eind allemaal waargenomen door de ogen van Versluis; en Versluis is tot kort voor het eind van de roman een zeer beperkte waarnemer, opgesloten in het wereldbeeld van een man van zijn tijd en plaats en stand en intellectuele achtergrond: stijf, gereserveerd, niet nieuwsgierig en bovendien geheel in beslag genomen door het niet onder ogen willen zien dat zijn eigen dood nadert. Er zijn momenten bij het lezen van de roman, dat je je afvraagt wat het nut is van deze onbeschaamde concentratie op de onbeduidende gedachten van een onbeduidend persoon.

Maar eigenlijk is het gedetailleerde verslag van Versluis, zoals hij voor zijn verandering is, noodzakelijk – dat realiseren we ons pas achteraf – om ons de volledige impact van die verandering te laten zien. *Een ander land* is een symfonisch geconstrueerd werk waarin het gewicht van heel de trage, statige voorbereiding architectonisch noodzakelijk is om het slot zijn juiste proporties te geven.

Ik heb het een roman genoemd waarin vrijwel niets gebeurt. In feite is er één gebeurtenis die deze naam mag krijgen.

Temidden van de tuberculose-lijders in Bloemfontein bevindt zich een onaangename, onbeschaafde en lompe jonge Nederlander met de naam Gelmers. Versluis biedt, haast door toeval, aan een nacht aan zijn bed te waken, en Gelmers sterft in zijn armen. Deze gebeurtenis brengt Versluis de dood onder ogen, zijn eigen dood. Hierna kan hij zichzelf niet meer voorhouden dat hij in leven zal blijven.

Maar voor het overige is het een roman van sobere beschrijvingen en filosofische overwegingen. Versluis maakt kennis met een jonge lutherse predikant, Scheffler, en vervolgens met Schefflers manke zuster, Adèle. Scheffler heeft in Duitsland gestudeerd en heeft langer en dieper dan Versluis het met elkaar strijdende trekken gevoeld van het Europeaan zijn en Afrikaan zijn. Adèle, aan de andere kant, kent alleen Afrika en twijfelt er niet aan dat ze er deel van uitmaakt. De verhouding tussen Versluis en Adèle wordt door Schoeman met prijzenswaardige terughoudendheid

beschreven. Versluis' beleefde gereserveerdheid verdwijnt niet helemaal door Adèle's rusteloze pogingen in zijn innerlijk leven door te dringen. Adèle wordt niet verliefd op hem en hij niet op haar. Een stereotype romantische ontwikkeling wordt vermeden.

De gesprekken tussen Versluis, Scheffler en Adèle, en Versluis' reflecties daarop vormen de kern van de roman. De vragen die hen bezighouden zijn vragen die Zuid-Afrikaanse schrijvers – en vooral Zuid-Afrikaanse dichters – beziggehouden hebben sinds de tijd van Schreiner. Welke plaats heeft de Europese cultuur in Afrika? Is er te weinig overeenstemming tussen de Europese geest en de Afrikaanse realiteit? Is er misschien zelfs te weinig overeenstemming tussen de taal en de Afrikaanse realiteit? Wat is de betekenis van Afrika en hoe kunnen we die kennen? Hoe is het mogelijk de verwijdering te overwinnen die de Europeaan ervaart in Afrika – met andere woorden: hoe is het mogelijk te leven in Afrika?

Ik zal Schoeman niet volgen in zijn verkenning van deze vragen, behalve om duidelijk te maken dat *Een ander land* zo opgebouwd is dat het beweegt naar het oplossen ervan, of tenminste naar een gevoel van toenemende oplossing. Het thema van de roman is duidelijk: het wordt mogelijk te leven in Afrika als je eenmaal geaccepteerd hebt dat je zult sterven in Afrika. Maar dit thema is niet wat na lezing achterblijft bij de lezer. Wat achterblijft, is het gevoel meegenomen te zijn in de symfonische beweging van de roman van een toestand van twijfel en verwijdering naar een toestand van verzoening en aanvaarding. Met andere woorden, *Een ander land* treft je als een filosofische roman, niet omdat hij op diepgaande wijze filosofisch onderzoek doet, maar omdat hij een nabootsing voorstelt, een imitatie van de bewegingen van de geest in het proces van een filosofische zoektocht. Dit is naar mijn oordeel de grote prestatie van het boek, een prestatie die mogelijk gemaakt wordt door Schoemans kunst van het hoogste niveau, die de deugd heeft dat het een kunst is die kunst verbergt. Het boek eindigt verstild, maar als ik terugkijk, kan ik me geen Afrikaans proza voor de geest halen dat de sobere grandeur van de laatste pagina's evenaart.

1

Dat het eindpunt van de reis bereikt was, wist hij niet eens: hij was zich niet bewust van het feit dat ze aangekomen waren en het schijnbaar eindeloze gehots en gerammel, gekraak, geschud en gezwaai van de koets opgehouden was. Er was alleen de voortdurende beweging van het rijtuig en het gedreun van de paardenhoeven, de beperkte ruimte waarin hij en zijn medepassagiers opeengepakt zaten, de ongemakkelijke zitplaats, de handbagage die in alle hoeken en gaten was gestopt; en de hitte, de felheid van de zon op de neergelaten zonneblinden, het stof dat hen als een fijne wolk omhulde, dat overal in doordrong en poederachtig wit over mensen en koffers neerdaalde. Hoeveel dagen had het geduurd? Tien dagen, had de koetsier aan het begin van de tocht beloofd, maar ergens onderweg was hij de tel kwijtgeraakt, en hij wist niet of die belofte was nagekomen. Ze reden moeizaam tegen hellingen op, ze rammelden door het ondiepe water van doorwaadbare plaatsen in rivieren of over de stenige bedding van droge beken, ze lieten de bomen en groene weilanden van de kust achter zich en drongen dieper het land in, stegen naar de hoogtes van grote plateaus en zagen geen tekenen van beschaving meer behalve enkele witte boerderijen omringd door bomen, onwezenlijk als luchtspiegelingen in de verte. De blinden flapten, fladderden en schoten los, de felheid van de zon verblindde hem, de hitte van de lange dagen werd hoe langer hoe ondraaglijker naarmate zijn koorts steeg en zijn hoest door het fijne poederachtige stof erger werd; met gevoelloze vingers tastte hij in het zakje van zijn ondervest naar het pillendoosje, maar kon het niet vinden. Hij viel in slaap of verloor voor korte tijd het bewustzijn, droomde onrustig

en schrok wakker, waarna hij zichzelf telkens weer terugvond in dezelfde zwaaiende, krakende koets, op dezelfde vale vlakte, onder dezelfde onverbiddelijke zon. ‘Kijk daar,’ zei de man naast hem en boog zich voor hem langs om de wapperende blinden opzij te duwen en naar buiten te kijken, ‘kijk, daar is een aasvogel.’ Reeds ijl in het hoofd van de koorts en half versuft keek hij en zag, door een waas van stof dat onder de wielen van de koets werd opgerakeld, slechts de weidsheid van het land, de metaalachtige koepel van de lucht. ‘Ziet u het?’ vroeg de man naast hem ongeduldig. ‘Kijk, daar!’ Zijn vinger wees in de lucht en duidde een stip in de ruimte aan: roerloos zweefde de vogel op uitgestrekte vleugels, zoekend, wachtend. Hij sloot zijn ogen weer, maar dit was het beeld dat hem bijbleef omdat het gestalte gaf aan dit vreemde land: het weidse veld waarboven de roofvogel zweefde op uitgestrekte vleugels, geluidloos tegen de hemel afgetekend terwijl hij wachtte op zijn prooi.

De andere passagiers waren voornamelijk alleenreizende mannen in geruite pakken en met opzichtige horlogekettingen die sigaren rookten en onder elkaar praatten over het diamantbedrijf, handelstransacties en het laatste nieuws uit Engeland: al snel na het vertrek begon het hun duidelijk te worden dat hij ziek was en daarna probeerden ze hem zoveel mogelijk te mijden of te negeren, niet op hun gemak in zijn aanwezigheid met hun blakende gezondheid, hun luidruchtige zelfvertrouwen. Er waren nog een paar jongere mannen, winkelbedienden of kantoorklerken, die stilzwijgend naar de gesprekken van de anderen luisterden en gediensstig lachten om hun grappen, en twee jonge meisjes terug van kostschool en op weg naar huis, maar ook zij sloegen geen acht op hem. De enige medepassagiers die aandacht aan hem besteedden waren het joodse echtpaar van middelbare leeftijd dat terugkeerde van familiebezoek in Duitsland, met hun reisdekens, waaiers, boeken, kussens en picknickmandje volledig gewapend tegen het ongerief van de lange tocht, en de Engelse onderwijzeres – al in het begin van de reis was hij uit zijn onrustige, ijpende slaap wakker geschrokken en zag dat zij zich naar hem toe boog om hem

haar flesje vlugzout aan te bieden, haar ogen enigszins bezorgd op zijn gezicht gericht. De joodse dame drong erop aan dat hij een van hun kussens achter zijn hoofd legde, haar man leunde voorover om het te schikken, steunend en moeizaam in het volle, schommelende rijtuig, en bij de rustplaatsen was het dit echtpaar dat zich over hem ontfermde, dat hem behulpzaam was met uitstappen en ervoor zorgde dat er plaats voor hem gemaakt werd aan tafel en hij iets te eten kreeg. De maaltijden van de herbergen en de boerderijen kon hij echter niet eten: hij zag hoe de joodse dame en de onderwijzeres gedempt met elkaar praatten en in zijn richting keken. Op een keer, herinnerde hij zich later, kwam de man naast hem zitten met een kommetje soep en probeerde hem als een kind met de lepel te voeren – ‘Kom,’ zei hij vriendelijk, ‘kom, u moet iets eten.’ Hij was zich bewust van de kleine behaarde handen en de gouden ringen van de man; hij draaide zijn hoofd weg van de vette soep. Dit moest bijna aan het eind van de reis zijn geweest. Later – was het minuten later, of was het dagen? – probeerde de man brandewijn uit een veldflesje in zijn mond te druppelen. ‘Kom, moed houden,’ zei hij, ‘nog maar een dag en dan zijn we thuis.’

Dagen en uren hadden echter iedere zin verloren: koorts en delirium hadden bezit van hem genomen en aan de reis zou nooit een eind komen, schommelend, schuddend, stampend in het zwaaiende rijtuig met zijn fladderende blinden waarin ze in een veel te kleine ruimte opeengepakt waren, warm, kleverig en ongewassen, moe en stijf van de lange reis, wit van het stof, met de lucht van zweet, vermengd met die van eau de cologne, vlugzout en brandewijn, gevangen op die doodse vlakte onder die hoge zon. Zij gingen naar huis, dacht hij bij zichzelf in een van zijn laatste heldere ogenblikken; maar hij werd al verder weggevoerd, al dieper een onbekend land in.

De beweging was opgehouden; de koorts en de verwardheid waren weggevloeid en hadden hem zwak en vermoeid achtergelaten. Hij deed zijn ogen open naar het licht en lag lang naar de patronen te

kijken in een poging ze te ontcijferen voordat hij besepte dat het vlekken waren op de witte muur van de kamer waarin hij zich bevond. De muur herkende hij nu en langzaam begon hij een verkenningstocht door de kamer, vond een stoel en een hangkast en ontdekte een half openstaande deur en een zwarte vrouw die hem op de drempel stond aan te staren vanonder een doek die vlak boven haar ogen om haar hoofd was gebonden. Roerloos keken ze elkaar aan, toen draaide zij zich om alsof ze op de vlucht sloeg en hoorde hij het geklapper van haar blote voeten over de aarden vloer.

De tijd ging voorbij; hij sliep en werd weer wakker, zag de witte muur en de deur en een vrouw die daar stond, een blanke vrouw met een schort voor en haar haren in een stijf knoetje gedraaid, die hem achterdochtig aankeek en dan aarzelend naar het bed kwam, het schort een beetje opgetild als bescherming. Wat ze zei kon hij niet verstaan, haar woorden tegelijkertijd vreemd en vertrouwd, en het duurde een poos voor het tot hem doordrong dat het de Nederlandse taal was waarin ze hem aansprak, maar met een zwaar Duits accent. 'Bent u wakker?' vroeg ze bang, en hij knikte, want dat was alles waartoe hij in staat was, en toen dreef hij weer terug in zijn bewusteloosheid.

De patronen op de muur waren veranderd toen hij er weer naar keek, want er brandde een kaars op het kastje naast het bed die schaduwen wierp op het onregelmatige pleisterwerk. Een klein mannetje met baard en bril stond naast hem en stopte iets terug in een leren tasje. 'Zo,' merkte hij op, 'u bent dus in ons midden weergekeerd. Hoe voelt u zich?'

'Zwak,' antwoordde hij en zijn stem was waarschijnlijk te zacht om hoorbaar te zijn. De dokter – want die man was kennelijk een dokter – gromde alleen maar wat bij zichzelf.

'U bent ziek geweest, erg ziek. Wat heeft u bezielde om in uw toestand op reis te gaan? U behoort thuis te zijn, onder de zorgen van uw eigen dokter, en niet rond te dolen hier in het binnenland van Afrika.' Hij verwachtte echter geen antwoord, wierp een snelle blik op het bed, nam zijn tasje en maakte zich gereed om te vertrekken. 'Het beste wat u kunt doen is proberen aan te sterken,

dat zal wel een tijdje duren – melk als u daar zin in hebt, soep, een slokje brandewijn als u daar behoefte aan hebt. Ik heb tegen Frau Schröder gezegd, dat ze daarvoor moet zorgen.’ Toen viel hem iets in en hij kwam weer dichterbij het bed staan. ‘Hebt u geld?’ vroeg hij. ‘Kunt u betalen voor deze dingen?’

Hij behoorde aanstoot te nemen aan de botheid van die man, realiseerde hij zich; maar niet nú. ‘Ik heb geld,’ zei hij en iets in zijn toon drukte schijnbaar toch zijn ergernis uit.

‘Het is maar dat ik het weet,’ zei de dokter. ‘Anders moeten we regelingen treffen.’ Zijn hoge hoed en zijn tasje had hij al in de hand. ‘Ik ga nu,’ zei hij. ‘Frau Schröder zal me laten roepen als het nodig is.’

Hij verzamelde zijn krachten in een poging nog een vraag te formuleren voor de man verdween. ‘Waar ben ik?’ vroeg hij.

De dokter draaide zich om en keek hem aan. ‘U bent in Bloemfontein,’ zei hij. ‘U bent aangekomen. Bloemfontein was toch het doel van uw reis, nietwaar? Als iemand met longproblemen in een passagierskoets stapt, is dat alleen maar om hiernaar toe te komen – we zijn er al aan gewoon geraakt om stervenden en lijken uit de koets te halen, en u bent niet de eerste die bewusteloos hier in dit hotel naar binnen werd gedragen. Maar ik heb niet de indruk dat u van plan bent zich bij de lijken te voegen, al dacht ik aanvankelijk niet dat u veel kans maakte.’ Hij glimlachte vluchtig en zijn ogen achter het goudomrande brilletje waren niet onvriendelijk, ondanks zijn bruuske optreden. Met de hoed die hij in zijn hand hield, maakte hij een vaag afscheidsgebaar in de richting van het bed en vertrok.

Dagen gingen voorbij, licht en donker wisselden elkaar af. Ver weg hoorde hij van tijd tot tijd stemmen – toevallige losse frases of onverstaanbare zinnen ergens aan de andere kant van een binnenplaats of aan het eind van een lange gang, of verwarde mannenstemmen en gelach, een deur die dichtklapte, het geluid van brekend glas. Het was een hotel waar hij vanuit de koets bewusteloos naar binnen gedragen was, hoorde hij van Frau Schröder, en nadat zij ontdekt had dat hij Duits sprak hield zij zich langer op

in de ziekenkamer, al bleef ze op een afstand van het bed staan en behield ze haar achterdocht ten opzichte van de vreemdeling die hierheen gebracht was om onder haar dak te sterven. Op een keer hoorde hij het geluid van een mannenkoor, begeleid door een piano: het was de Duitse Liedertafel die hier elke maand vergaderde, deelde Frau Schröder hem mee, en hij dobberde tussen waken en slapen op de verre, bekende volksliederen vol herinneringen, gesust door de ontdekking dat hetgeen hij achtergelaten had toch niet zo ver was als hij gemeend had.

Dan echter verraste het land hem weer met het zware gedreun van onweer en het gekletter van hagel op het zinken dak van zijn kamer: noodweer, zei Frau Schröder, die zenuwachtig aan haar schort stond te plukken; we hebben dit jaar een goede zomer, deelde dokter Krause hem mee bij zijn volgende bezoek, het regent groeizaam, maar de hagel heeft schade aan de boomgaarden aangericht. Het raam van zijn kamer keek uit op een smal gangetje en een muur, ontdekte hij; vaal en gedempt bereikte het daglicht het vertrek en tekenen van het leven daarbuiten drongen indirect tot hem door, berichten van ver die door boodschappers gebracht moesten worden. Hij hoorde het geroep van stemmen in een vreemde taal en het geslof van de blote voeten van de bedienden over de aarden vloer; een zwartman kwam van tijd tot tijd de toiletemmer leegmaken, huiverig voor de zieke vreemdeling, glimlachend wanneer hij gegroet werd. Het land was toch vreemd, besepte hij; zeeën en continenten scheidde hem tenslotte van al wat vertrouwd was, alle schijn ten spijt.

Op een dag vond hij op een stoel tegenover zijn bed, geduldig wachtend op het moment dat hij wakker werd, Herr Hirsch, de koopman die hem tijdens die eindeloze tocht hierheen verzorgd had en die hem nu vrolijk toelachte. 'Ik kom op ziekenbezoek,' riep hij uit. 'U mag inderdaad wel vragen waarom nu pas, maar onze goeie dokter dacht tot nu toe dat u zulke inspanningen niet zou kunnen verdragen, dus moest ik er genoeg mee nemen dagelijks bij hem te informeren naar uw gezondheid. Ik ben u in ieder geval niet vergeten en ook mijn lieve echtgenote stuurt u

groeten en beste wensen voor een spoedig herstel – en, wat van meer praktische waarde is...’ Hij sprong op en greep een mandje dat naast hem op de grond stond. ‘Perziken uit onze eigen tuin, late perziken, Vrijstaatse perziken, van de beste in de wereld – en een fles Moët: dokter Krause heeft me verzekerd dat dit net is wat u nodig hebt om weer op de been te komen, en tegelijkertijd om u ondanks uw minder gelukkige aankomst in Bloemfontein te laten merken dat u welkom bent in ons midden.’ Stralend van gezondheid, van welvaart, van vriendelijkheid zat hij daar tegenover het bed, benen gespreid en handen op de knieën, een glimlach op het bebaarde gezicht; de zegelringen, de horlogeketting, de dasspeld glinsterend in het doffe licht van de kamer. ‘En als er nog iets mocht zijn waarmee we u behulpzaam kunnen zijn in deze onaangename periode totdat u behoorlijk aangesterkt bent – als u bijvoorbeeld brieven geschreven wilt hebben... Misschien zijn er vrienden in Nederland die van uw aankomst in kennis gesteld moeten worden, zakenrelaties...?’ Afwachtend bleef hij daar zitten, gretig om van dienst te zijn.

Na het lange zwijgen, de lange afzondering, moest hij weer een gesprek aanknopen; uit dit stille gebied voerden bruggen hem terug naar de andere oever, naar de wereld van andere mensen, van brieven en boodschappen, gebaren en verplichtingen. Hij moest terug, maar lag na te denken voor hij de stap zette, terwijl Hirsch tegenover het bed zat en bemoedigend glimlachte. ‘Nee,’ zei hij ten slotte. ‘Nee, hartelijk dank, er is niemand die op de hoogte gebracht hoeft te worden.’

Een ogenblik lang keek Hirsch hem scherper aan alsof hij achter die glimlach bezig was te overwegen, op te sommen en tot een conclusie te komen; maar toen hij weer sprak, was zijn stem zo licht en zijn toon zo zorgeloos als tevoren. ‘Als er soms andere regelingen getroffen moeten worden waarmee ik u van dienst zou kunnen zijn – ik weet maar al te goed dat u vreemd bent in een vreemd land, en als ik, die hier woont en werkt, trouwens al meer dan een kwart eeuw – ja, bijna dertig jaar – en die hier contacten en kennissen heeft, u met wat dan ook zou kunnen helpen...’

Terug over de brug naar de oude vertrouwde oever, naar het bekende land, naar het leven dat voortgaat. ‘Ik heb wissels bij een plaatselijke bank,’ begon Versluis, maar Hirsch viel hem met een snel, afwijzend gebaar in de rede. ‘Als u weer op de been bent, zal ik u aan onze bankdirecteur voorstellen, en intussen hoeft u zich nergens om te bekommeren, iedereen hier vertrouwt u.’ Weer dat korte ogenblik van stilte en toen sprong hij op. ‘Ik stel voor dat we maar met de kuur beginnen, waarom zouden we wachten?’ Hij was al bezig om met snelle gebaren van zijn kleine behaarde handen het draadomhulsel van de champagnekurk te verwijderen. ‘Ik zal een enkel glaasje met u drinken op uw gezondheid, daarna moet ik terug naar mijn winkel, en dan blijft er ook des te meer in de fles over om u de middag in de ziekenkamer te helpen bekorten.’ De kurk schoot eraf, de champagne schuimde over en werd met een servet uit het mandje opgevangen. ‘Hij is natuurlijk niet helemaal zoals je zou willen, maar hij heeft een lange weg moeten afleggen – per schip uit Europa en dan per ossenwagen naar ons toe, u weet zelf wel hoe lang en vermoeiend die reis is. En daarbij moet ik nog toegeven dat hij niet zo goed gekoeld is als hij in Europa zou zijn, maar ik hoop dat u niet vergeet dat het nu midzomer is en dat ijs hier in Bloemfontein helaas een onbekende luxe is – ik hoop dat u de goede bedoeling weet te waarderen en niet vergeet dat we in Afrika zijn.’ Twee champagnefluiten werden uit het mandje tevoorschijn gehaald en de wijn werd bruisend ingeschonken, een glas in zijn hand gedrukt. ‘Op een spoedig herstel,’ zei Hirsch en knikte hem glimlachend toe, zijn eigen glas heffend. ‘En op een lang en aangenaam verblijf hier in ons midden.’

Ze dronken: Hirsch proefde, taxeerde, veegde zijn snor dan voorzichtig af met een zakdoek. ‘Maar ik herhaal, u hoeft het maar even te laten weten als er iets nodig mocht zijn dat uw bestaan in deze nieuwe leefgemeenschap kan veraangenamen – het zal mij een groot genoegen zijn een rekening voor u te openen, en van elders te laten komen wat ik zelf misschien niet in voorraad heb. Een enkel regeltje, een briefje van een van de bedienden...’

Het werd nu al licht in zijn hoofd door de warme, schuimende champagne omdat hij zo lang niets gedronken had, besepte Ver-luis. Hij kreeg weer vaste grond onder de voeten en de contouren van de wereld die hij zo lang geleden had achtergelaten, be-gonnen weer vaag voor hem op te doemen. ‘Misschien ...’ begon hij traag, en onmiddellijk zweeg het mannetje en boog zich over het bed om te proberen te verstaan wat hij wilde zeggen en om te helpen. ‘Als u zo vriendelijk zou willen zijn. Mijn scheergerei en andere toiletartikelen zitten in mijn koffer, en schoon linnengoed. Misschien wilt u ...

Hirsch zat echter al op zijn knieën bij de tas. ‘Maar met het grootste plezier, u had het al lang moeten zeggen – ik had er trou-wens zelf aan moeten denken.’ De knip van de koffer was reeds open en al sprekend borg hij de dingen die hij eruit tevoorschijn haalde met snelle, precieze bewegingen in het ladekastje of de hangkast, zo handig als een kamenier. ‘Uw andere bagage volgt natuurlijk met de transportwagen, dat duurt langer, maar tegen de tijd dat u op bent, zal hij wel hier zijn, dan zullen we er onze speciale aandacht aan schenken en weer orde in uw leven schep-pen na de ontwrichting van de reis en dit lastige ziekbed.’ Boeken, schrijfmap en reiswekkertje werden op het kastje naast het bed gezet; de boordenhouder en het manchetknopendoosje, toiletfl-esjes, scheermes en -kwast, scheerbeker en -riem, kleeborstels, zak-doeken, handschoenen, dassen, hemden en onderlinnen, allemaal zo lang geleden ingepakt, werden uit de koffer gehaald en zonder de vlotheid van het gesprek zelfs voor een ogenblik te verstoren, bekeek Hirsch ieder voorwerp afzonderlijk met een snelle, taxe-rende blik, schatte de waarde en keurde het totaal goed; de kleine, behaarde handen waaraan zegelringen schitterden streelden licht het gebruiksvoorwerp of het kledingstuk dat ze aan het opbergen waren, vol waardering voor de kwaliteit van linnen of zijde, de waarde van zilver, leer of kristal.

‘Aan de andere kant denk ik dat ik toch moet proberen u ge-rust te stellen voor wat betreft het land waarin u nu bent. Mis-schien denkt u dat u zich naar het uiteinde van de beschaafde

wereld hebt begeven, beste vriend, en na die uitputtende reis die u moest doormaken om hier te komen, zou dit ook begrijpelijk zijn; maar ik kan u verzekeren dat het niet zo is. O ja, we missen heel wat van de voorzieningen en de verfijningen die in Europa vanzelfsprekend zijn, we hebben te maken met allerlei problemen die u helemaal vreemd zullen zijn, droogte, stof- en hagelstormen, roofdieren en sprinkhanen, en de geweldige afstanden van dit land, het isolement waarin we noodgedwongen leven. Maar we bevinden ons toch niet helemaal buiten de grenzen van de beschaving, we houden Europa in stand hier in het hart van Afrika. Champagne kunnen we hier krijgen, daarvan hoef ik u niet meer te overtuigen, en de beste wijnen uit Duitsland en Frankrijk, en wanneer er een speciale feestelijke gelegenheid is kan onze goede vriend Schröder ons hier in het hotel een voortreffelijk maal voorzetten om dat te vieren. We hebben een leeszaal waar u de beste tijdschriften van Europa in kunt kijken, een uitleenbibliotheek, een literaire vereniging, een aantal van onze dames heeft een leeskring in het leven geroepen om aandacht te besteden aan de grootmeesters van de wereldliteratuur. We hebben een zangvereniging en voortreffelijke muziekkuitvoeringen, maar als u de voorkeur geeft aan iets lichters, kunt u naar dansavonden die tot het aanbreken van de dag duren met dames zo elegant als waar ook in Europa. U kunt bij ons croquet spelen, en tennissen; we hebben een gymnastiekclub, u kunt paardrijden en jaarlijks vinden er bij ons paardenrennen plaats die bezoekers vanuit het hele land trekken. En ten slotte, als ik tot het persoonlijke af mag dalen, als u een beetje aangesterkt bent, staat ons eigen huis voor u open; mijn eigen rijtuig staat tot uw beschikking om verkenningstochten te maken in de omgeving, en mijn vrouw en ik zullen het als een voorrecht beschouwen u daarbij te vergezellen.

De koffer was uitgepakt: Hirsch' kleine, bebaarde gezicht straalde terwijl hij aan het voeteneind van het bed stond. 'Maar ik vermoei u,' zei hij. 'U wilt uitrusten en op verhaal komen en ik moet mijn aandacht weer aan mijn zaken wijden – de winkel was al te lang onder de zorg van de bedienden terwijl wij overzee waren,

en het is tenslotte het oog van de meester dat het paard vet maakt, nietwaar? Ik zet de fles op het kastje naast u, binnen handbereik, zodat u hem op uw gemak kunt leegmaken, en daarmee laat ik u weer aan de zorgen van die goede Frau Schröder en onze bekwame dokter Krause over. Beste vriend, ik zeg voorlopig tot ziens.’

Voor hij ging vulde hij nog gauw het glas op het nachtkastje; op de drempel draaide hij zich met een knipoog en een opgeheven hand om, en dan was hij verdwenen en zijn haastige voetstappen stierven weg op de gang. Vermoeid door het bezoek en de drukte van de bezoeker lag Versluis achterover in de kussens zonder zijn hand naar het glas champagne naast hem uit te steken. Het moest laat in de namiddag zijn, dacht hij, voor het eerst weer herinnerd aan het feit dat de tijd voortschreed en de dagen voorbijgingen buiten deze kamer waar het licht hem indirect bereikte, weerkaatst door de muur tegenover het raam, en hij de afwisseling van lamplicht en kaarslicht, van daglicht en donker tot nu toe gedachteloos had aanvaard. De gewone schemerachtigheid van het vertrek werd langzaam dieper en de stilte om hem heen dichter, als water waarop hij willoos voortgedragen werd. Ergens riep een man; ergens werd een deur dichtgeklapt en rinkelden glazen. Buiten deze betoverde kring van stilte en schemer waarin hij gevangen zat, ging het leven door; de middagzon scheen op de pleinen en straten van de stad die hij nog niet gezien had en die hij zich niet eens voor kon stellen, muren weerkaatsten de volle helderheid van het zonlicht en bewaarden de hitte van de zomer, in de boomgaarden rijpten de perziken; Hirsch was terug in zijn winkel en praatte met klanten en bedienden.

Het water steeg, de grauwe kilte omringde hem, het beddengoed slingerde zich als waterplanten om hem heen. Een plotselinge, onverklaarbare paniek greep hem, en met een kracht waartoe hij zichzelf niet in staat had geacht, wierp hij de dekens van zich af zodat het glas met de champagne van het kastje naast het bed gegooid werd en op de aarden vloer in scherven uiteenspatte, zwaaiende zijn benen over de rand van het bed en probeerde overeind te komen. Dat enkele heftige gebaar was echter al waartoe hij

in staat was: uitgeput van de inspanning bleef hij zitten, hijgend, terwijl het koude zweet hem uitbrak en hij moest zich met beide handen aan de rand van het matras vasthouden om niet te vallen, zichzelf dwingen om het bewustzijn niet te verliezen, verbeten verwickeld in de strijd met een onwillig lichaam en een onwillige geest terwijl er een eeuwigheid voorbijging.

Hij deed zijn ogen open en zag de kamer waarin de schemering van de late namiddag dieper werd, keek met een zekere afkeer naar de magere witte benen die onder zijn nachthemd uitstaken en naar de glasscherven op de grond bij zijn voeten, de natte vlekken waar de champagne geknoeid was. Hij wilde leven, dacht hij met een laatste opwelling van energie, uitgeput als een zwemmer door zijn strijd met de golven; en toen viel hij weer achterover op het bed.

De aarzeling en het wantrouwen van Frau Schröder verdwenen gaandeweg en de aandacht die hij kreeg onderging een overeenkomstige verandering: ongevraagd werden hem meer kussens gebracht en de kaars in zijn kamer werd stilzwijgend vervangen door een paraffinelamp. Aanvankelijk dacht hij dat het kwam omdat hij begonnen was Duits met haar te spreken, maar gaandeweg drong het tot hem door dat de oorzaak van deze groeiende vriendelijkheid meer lag in de ivoren borstels en de toiletflpjes met de zilveren doppen op het ladekastje. Ze kwam vaker naar zijn kamer en bleef daar een tijdje om wat met hem te praten of om hem een of andere dienst aan te bieden, gerustgesteld nu ze wist dat hij ervoor kon betalen, een hoekig vrouwtje met haar haren in een knoet, een bos van opwinding op haar hoge jukbeenderen terwijl zij een gesprek met hem aanknoopte. Misschien, als hij zich weer een beetje beter voelde, stelde zij voor, misschien zou hij dan graag van kamer willen veranderen. Op dit ogenblik was er niets beschikbaar, maar ze had een mooie, grote eenpersoonskamer met uitzicht op straat. En met een houten vloer, voegde zij er als laatste lokmiddel aan toe. Maar later pas, als hij meer kracht had en in staat was te verhuizen.

Dokter Krause bromde in zijn baard alsof hij bezig was een of ander onherkenbaar refreintje te neuriën en tastte het lichaam van Versluis af, luisterde fronsend naar zijn hart, klopte op borst en rug, en bleef binnensmonds brommen terwijl hij zijn instrumenten in de dokterstas opborg. ‘Ik zie dat niemand u van gedachten kan doen veranderen,’ merkte hij op. ‘U hebt nu eenmaal besloten om beter te worden, welk oordeel de medicus ook over u heeft geveld.’

Versluis glimlachte bij zichzelf. ‘Als ik had willen sterven, had ik dat ook in Nederland kunnen doen, dokter. Het is niet nodig om daarvoor zo’n lange reis te maken.’

‘Was het uw dokter in Nederland die u heeft aangeraden om hierheen te komen?’

‘Ze hebben me aangeraden een beter klimaat op te zoeken. Het was mijn eigen keuze om naar Afrika te komen.’

Krause bleef staan alsof hij nadacht, hoed in de ene hand en dokterstas in de andere zoals altijd, alsof hij nauwelijks tijd kon missen om hier een praatje te maken. ‘Ik zie wel dat u helemaal geen waarde hecht aan artsen en aan hun mening. Nou ja, misschien hebt u gelijk, in uw geval werkt het blijkbaar. U moet al tamelijk ver heen zijn geweest, toen u uit Nederland vertrok – ze hebben u hier in ieder geval zo dicht bij de dood als maar mogelijk was uit de koets gedragen – maar u hebt besloten om te blijven leven en dus ligt u vandaag nog steeds hier voor me. Op dit moment is er niets wat ik voor u kan doen. Gaat u maar zelf zo verder met de diagnostisering en de behandeling – ik geloof trouwens dat de patiënt dit soort dingen in zekere mate in eigen beheer heeft; in beperkte mate, let wel, daarna heb je geen keuze meer, maar dat is een andere kwestie waarover we later misschien nog kunnen praten. Mij zult u in elk geval niet meer zien, tenzij u me laat roepen.’ Hij was al op weg naar de kamerdeur, zo abrupt als altijd, zonder groeten, alsof hij plotsklaps aan andere, belangrijker dingen dacht die zijn aandacht totaal in beslag namen. ‘U zult nu moeten beslissen wat u verder met uw leven wilt doen, aangezien u het tegen alle verwachting in hebt teruggekregen,’ voegde hij er nog aan toe, en toen was hij weg.